

דרוש כפר

חינוך
למשמעות

דותן לוי

מכון חינוך "דרך כפר"

כנרת, זמורה-ביתן – מוציאים לאור

מעגלי התיקון

תיקון הלב ותיקון עולם

"האפשרות שהבית ייפתח לזולת חיונית
למהות הבית לא פחות מן הדלתות
והחלונות הסגורים שבו."

עמנואל לוינס

בין תיקון אישי לתיקון חברתי

כמה פעמים שמענו משפטים כמו "אנו צריכים כלים," "אנו רוצים לדעת איך להתמודד כהלכה עם בעיות משמעת." בשלב מסוים אנחנו אפילו כמהים לאיזושהי אבקת קסמים שתעלים את בעיות המשמעת כדי שנוכל להשקיע בלימוד ובחינוך עצמם. כשמתפקחים מבינים שבעיות אלו הן חלק בלתי נפרד מהתהליך החינוכי, אבל תכיפותן ועוצמתן מחייבות מענה שלא תמיד נמצא בארגז הכלים שלנו.

אנו יודעים לדקלם משפטים כמו "בעיות משמעת הן הזדמנות", אנו מבינים שהן הלב הפועם של התהליך החינוכי, ובכל זאת הן תמיד באות ועולות בעוצמות וברגעים הכי לא מתאימים.

האמת היא שאין כלים קסומים בארגז; אנחנו הכלי, ואנחנו יכולים להתמודד כהלכה. בכל זאת, הרחבת העיון בתחום תאפשר לנו לשכלל את יכולת ההתמודדות שלנו, כך שהזמן והניסיון ישפרו את איכות התגובה ולא יעמיקו את השחיקה שלנו.

למילה "תיקון" שתי משמעויות מרכזיות: שכלול ושיפוץ. אפשר לראות בתיקון תהליך של שיפור מתמיד, שבו האדם אחראי לשפר את עצמו או את העולם באופן תמידי ולייצר מציאות טובה וערכית יותר. תיקון זה פועל באופן המזהה את החיובי ולא נלחם בשלילי, מזהה גרעין טוב ומבקש להמשיך ולהתפתח ממנו. אפשר לראות בתיקון גם מובן של שיפוץ – משהו שנשבר או התקלקל ויש להחזירו למוטב. שני מובנים שונים אלה של התיקון חוברים יחד בתהליך החינוכי ובתהליך הצמיחה וההתפתחות של האדם.

התיקון במובן שכלול מתנהל בעיקרון דומה לזה של רפואה הוליסטית – הוא בא לחזק את המערכת כולה ואת הכוחות הבריאים בה. התיקון במובן שיפוץ מתבצע במצב של שבר וקושי. שני סוגי התיקון

האלה מחזקים זה את זה. מצד אחד, ככל שאשקיע יותר בתיקון שמחזק ומשכלל את הטוב והבריא, אתעסק פחות בתיקון שברים וקלקולים. מצד אחר, ככל שאצמח ואלמד מהשברים ומהקשיים שנתונים בהליך של תיקון, אחזק ואצמיח את המערכת כולה.

אנו כמחנכים מתרגמים את מעגלי תיקון הלב והעולם לפעולות שמביאות לאחריותם של הנער והנערה לחייהם ולחברה. תהליך התיקון מפתח אחריות זו אצלם וקורא להם לפעול באופן מתמיד על מנת להתקדם ולצמוח כבני אדם ועל מנת לתרום, לתת ולפתח בקהילה הקרובה או הרחבה.

מעגלי התיקון מעמיקים ומשכללים את הטוב והערכי ומאפשרים למידה וצמיחה מהשברים ומהקשיים. האדם לוקח אחריות מעשית על צמיחתו האישית-ערכית ועל היותו פעיל ותורם בחברה.

תיקון עולם

תיקון הלב מחובר בקשר הדדי עמוק לתיקון עולם. שני המעגלים מזינים זה את זה ומצמיחים את האדם והחברה גם יחד. בשניהם יש חתירה מתמדת למציאות אישית וכללית טובה וערכית יותר. בנוסף ובמקביל לתיקון הלב של היחיד, יש ערך משמעותי לעיסוק ישיר בתיקון עולם, שבמובן הפשוט עיקרו מעורבות חברתית ונתינה. אנו מאמינים שבקהילות החינוך כל חניך חייב בתיקון עולם ממש כשם שהוא חייב ללמוד מתמטיקה, היסטוריה ואנגלית, ולכן איננו מדברים על התנדבות. אנחנו מכוונים לכך שבוגרי התהליך יהיו ראשי משפחה התורמים לקהילה. הלוואי שהבוגרים שלנו יתנדבו בעתיד, אך בתהליך החינוכי חשוב לייצר חוויות של משמעות הבאות לידי ביטוי בנתינה גם אם היא בגדר חובה.

מתבגרים מול מראה או חלון

את הכנס השלישי של המחנכים ב"דרך כפר" הקדשנו למתח שבין תיקון הלב לתיקון עולם. נדרשנו לחשוב, להתלבט ולהכריע בסדרי העדיפויות, מה קודם למה? בחרנו לעשות זאת בלימוד משותף של הסיפור על הזגג:

לעת ערב הגיע הזג לבית חלונותיו, פתח חלון גדול ורחב אל עבר הרחוב והשקיף בחלונות הבתים פרי מעשה ידיו. עם חשכה ראה כי הדיירים מגיפים התריסים, וברחובות נערים משוטטים ומשתטים, וקבצנים מחפשים דרכם. הצר הזג על חלקו במעל, עת התקין חלונות אטומים והעמיד עליהם תריסים. הבחין כי התמעטו ההזמנות של החלונות השקופים, ובשנים האחרונות עיקר פרנסתו היתה מהתקנת מראות. הירהר הזג על נעריו שלו, כלום היו עמו לו עשה לביתו תריסים מוגפים. לו התקין מעט מראות בחדרים. ועוד הוטרד הזג מכך שבית הכינוס התרבותי המחודש יואר בחשמל ויאזור במפוח. הירהר הזג מה יותר מטריד מנוחתו, האם מאבד הוא פרנסתו או שמא תרבות קהילתו, כיצד ייתכן בית כינוס תרבותי ללא חלונות. נזכר הוא בדברי סבו עת גמר בלבו להיות זג: "אל תפלל אדם בבית שאין בו חלונות."

במהלך הלימוד שאלנו בצורה ישירה: האם אכן נכון לחייב את המתבגרים לתרום לקהילה כחלק מתוכנית הלימודים? המשאבים מוגבלים, וכשיש פערים בתחומים כגון ידע, מיומנויות למידה וכישורי חיים, צריך להשלים אותם. האם לא עדיף להשקיע את המשאבים הקיימים של זמן וכסף בהשלמת הפערים הללו? בשאלה זו נחבאת שאלה גדולה ממנה – מדוע שייתנו לאחרים בזמן שהם עדיין חסרים? אולי עדיף שיבנו את עצמם, וכך בעתיד יוכלו לתת לחברה הרבה יותר? או בשפת "דרך כפר", קודם שיסיימו את תיקון הלב, ואחר כך יעברו לתיקון עולם. הנחת היסוד השלישית שלנו היא שנערות ונערים מחפשים משמעות.

יש שמוצאים אותה בלימוד ובהרחבת הדעת, יש שמוצאים אותה בחלומות לעתיד, אך המכנה המשותף הרחב ביותר המדבר אל כל מתבגר הוא נתינה ותיקון עולם. ברור שבהינתן הפערים צריך להתאמץ להשלימם, ואז לייצר סדר עדיפויות. לעתים זה על חשבון שיעור שהתלמיד חזק בו או על חשבון חינוך גופני, לעתים על חשבון חוגים ולעתים על חשבון פעילות של תיקון עולם. לא נכון שכל ה"תגבורים" יתקיימו על חשבון פעילות שאינה מתורגמת לתעודת הבגרות, שכן כך אנו מחמיצים הזדמנות משמעותית להשפיע מהותית על חיי המתבגרים. גיל הנעורים הוא שלב משמעותי בגיבוש הזהות, וחשוב שבשלב כזה הנתינה והמעורבות החברתית יהיו חוויות מוחשיות מעצבות. התהליך האישי של תיקון הלב אינו מסתיים לעולם, וכל עוד הוא לא יתפתח במקביל לתהליך תיקון עולם, הוא תמיד יהיה חסר.

היכולת לתת ולקבל

תיקון עולם, כתיקון הלב, עיקרם העצמת הטוב בעולם, שיפור וצמיחה במישור החברתי והציבורי. היכולת לקבל ולהעניק היא חשובה וטבעית ביחסים אנושיים וחברתיים. יכולת זו משפיעה ביותר על תחושת המתבגר והקבוצה כולה ויוצרת קשרים שיש בהם משמעות, אחריות, אכפתיות ותחושת שייכות.

בתי ספר רבים פועלים למען נתינה ועזרה בקהילה. בכפרי נוער מארחים בחופשות ובחגים משפחות נזקקות, חיילים בודדים ומשפחות שכולות. פעמים רבות מגיעות גם משפחות החניכים, שאין להן מקום אחר להתארח ולחגוג בו. בהיותם המארחים, יש להם הזדמנות לתת ולאמן את עצמם כחברים בקהילה וכאזרחים, כפי שמעידה סמדר, מחנכת: "חשוב לנו שהחניכים יוכלו לצאת מהבועה ולהבין איפה הם יוכלו להשתלב כאזרחים בעתיד. אנחנו רוצים שירגישו שייכים, ולכן המוטו שלנו הוא תרומה לקהילה. אנחנו רוצים

שחניכים שרגילים לקבל, יפנימו פרספקטיבה של נתינה ומעורבות קהילתית.”

במכינה קדם-צבאית לבנות במגדל העמק לקחו על עצמן החניכות לתעד ולשמר את סיפורי העלייה של זקני המקום; בקהילה נוספת לנוער רווחה, יצאו ביום סערה גשום במיוחד כתף אל כתף, חניכים ומתנדבים, לחלק מזון לחסרי בית בתל אביב; בקהילה נוספת החליטו תלמידי שכבת י"ב לסייע לאורך כל השנה לילדים עם צרכים מיוחדים; בכמה בתי ספר טכנולוגיים, תלמידים ממגמות חן עיצבו שיער מעניקים בקביעות שירותי ספרות וקוסמטיקה לדיירים בדיור מוגן; ויש קהילות הפותחות את שערי הסדנאות בבית הספר לאירוח ושירות עבור קשישים או מעוטי יכולת.

על פי רוב אנו עדים לכך שהפעולות הללו מעצימות את החניכים ומעמיקות את תחושת השייכות, הקשרי המשמעות והאחריות האישית.

אפריל 2006. האביב הפציע ועמו הפריחה. ההכנות לחג הפסח היו בעיצומן, עמוסות בממד טכני של ניקיונות, וכאלו נשכח העניין המהותי של ביעור כל ההזדמנויות שהחמצנו.

מחשבות על נרטיב של עבדים שהפכו לבני חורין פגשו כתבות בעיתונים על קבוצת נערים כלואים בדרום. נערים שברחו מתופת, נתפסו במצרים וסחרו בהם כעבדים. חלק קראו להם פליטים, אחרים – מהגרי עבודה. עבורנו הם היו קבוצה של נערים בני 15-16 שחזו באובדן משפחתם, ברחו ממולדתם, וכעת נמצאים בכלא קציעות כי רצו לשרוד.

המחשבה על תיקון הלב ותיקון עולם הובילה אותנו לצרף לקהילת החינוך שלנו שישה נערים. ליל הסדר של שנת 2006 היה הרבה יותר משמעותי עבורנו ועבור כל מי שנחשף לסיפור הזה על כפר נוער דתי

שבחר להתברך בנערים מוסלמים בני חורין. לא ממש בני חורין, כי עדיין המעמד שלהם בישראל לא הוסדר. אך המבוכה והחשדנות של הנערים החלה להתערבב בתחושת שייכות ובמשמעות אחרת.

זכיתי להיות שותף לתהליך משמעותי שפתחנו בו עם הרבה ספקות ושאלות טכניות וערכיות. במהלך התהליך ובעקבותיו חוויתי חוויות חינוכיות ורוחניות בהשראת עמנואל לוינס, שרואה את האלוהות בהליכה אל האחר. אביב 2017, ליווינו למנוחת עולמים את גאסים ברי, אחד מאותם נערים שבגר והיה לסטודנט. במהלך לימודיו האקדמיים גאסים חלה. אך טבעי שהקשר עמו נמשך וקיבל רוברד נוסף בשל אנשי צוות שנפשו נקשרה בנפשם. בית העלמין המוסלמי ביפו. לוויה על פי כללי האסלאם. לאחר הקבורה של גאסים נישאו תפילות והספדים בערבית, אנגלית, סוואהילית, צרפתית ועברית. עשרות מחנכות ומחנכים, חברות וחברים מכפר הנוער, מהמכללה ומהשכונה בדרום תל אביב. יהודים, מוסלמים ונוצרים, כולם עצובים וכולם מלאי תקווה.

לקראת היציאה משם הכריזו אחד החברים: "הביטו על בית העלמין. יש פה עשבים, קוצים והרבה זבל. ניפגש מחרתיים בשמונה בבוקר וננקה את המקום לכבוד אחינו גאסים ולכבוד כל מי שקבור כאן". למדתי שיעור נוסף בתיקון עולם מחבורה של פליטים, שהכי טבעי מבחינתם היה לעסוק בהישרדות של עצמם.

תיקון עולם כאורח חיים

תיקון עולם אינו היררכי, הוא מעגלי. כל אחד יכול למצוא את עצמו נותן ומקבל. מעגליות זו משמעותית עבור כל אדם ועבור הקהילה כולה. השפעת הנתינה על האדם עשויה להתחולל מתוך חוויה חד-פעמית עמוקה ומשמעותית, אך לרוב למעשה הבודד יכולת השפעה מוגבלת

מאוד. (אם כי ברור שגם נתינה חד־פעמית חשובה, ומסגרת מצומצמת של נתינה עדיפה מחיי שגרה נטולי כל נתינה.)

ניקח לדוגמה את הנוהג לחלק סופגניות וממתקים לחולים ולקשישים לפני החגים. נשאל את עצמנו בכנות, האם תוצאת המעשה שלנו אכן חיובית? האם הסופגנייה תיטיב עם החולה או הקשיש? ברור שהיחס, הביקור והשמחה הם העיקר ולא הסופגנייה עצמה, אך אם כך – חשוב שנתמיד בעשייה זו בשגרה ולא רק לקראת חגים.

בעבר הוכרה פעילות "מחויבות אישית" כחובה רק בכיתות י'. גם פה אולי עבר מסר מורכב ומבלבל: הפעילות נתינה ומחויבות אישית היא ערך לשנה אחת בלבד, וכל הגילאים האחרים פטורים... טוב עשו במשרד החינוך שהרחיבו את הפעילות עד י"ב והנהיגו תעודת בגרות חברתית.

היו שנים שבהן הסתפקנו בחוויות מזדמנות של תיקון עולם עקב אילוצי תקציב וכוח אדם. זיהינו אז שאנו מפספסים משהו בכך שהנושא נדחק מטה בסדר העדיפות שלנו. והיתה שנה אחת שבה השכלנו לשלב את כל הפעילות החברתית במעורבות ונתינה, כך שללא תוספת תקציב וכוח אדם הצלחנו לייצר חוויה של קהילה מתקנת עולם:

שכבת י"ב בחרה להפנות את הנושא המרכזי של תיקון העולם שלהם למען השבויים והנעדרים. גלעד שליט, אהוד גולדווסר ואלדר רגב היו אז בשבי, והמדינה כולה נרתמה למען שחרורם ולמען משפחותיהם. איתגרנו את השכבה בשאלה: אנשים רבים פועלים למען מטרה זו, במה אתם מיוחדים? החניכים חשבו וענו שהם לא יעשו בשביל המשפחות, אלא עם המשפחות. הם קיבלו משימה להשיג את פרטי המשפחות וליצור את הקשר הראשוני איתן. הראשונה שנענתה היתה מיקי גולדווסר, אמו של אהוד. החניכים הזמינו את המשפחות לצעוד איתם בסיום של מסע אתגר, ובטקס הסיום – שהוא אירוע מרגש עבור כל הקהילה – נשאו דברים ותפילה לשלום הבנים. זה הפך להיות הציר השנתי המרכזי בשכבת י"ב: הזמנו את המשפחות למסע, ניסחנו תפילה לחנוכה שכללה את השבויים והנעדרים, והמודעות והדאגה לשלומם חילחלו לכל תחום

במציאות החברתית והחינוכית אצלנו. כך ככל הדפים הרשמיים – בלוגו, בהזמנות, בכרכות – הופיע אזכור של השבויים והנעדרים. משנודע דבר מותם של אלדרד ואהוד למרבה הצער, שלמה גולדווסר, אביו של אהוד, הגיע ללוויה חבוש בכובע של המסע המשותף. לא ייחסנו לזה חשיבות רבה, חשבנו שזה אקראי. כשהגענו לנחם בשבעה – קבוצה של מחנכים וחניכים שכבר היו חיילים בעצמם – הבחין בנו שלמה גולדווסר שהיה באמצע שיחה עם חברי כנסת ומכובדים נוספים, קם לעברנו, ובזמן שחיבק את כולם, שמח לראות את החניכים החיילים, סיפר בהתרגשות שזה לא מקרי שחבש את הכובע שלנו בזמן הלוויה. "הכוח שאתם נתתם לנו במסע הזה הוא הגדול מכולם – תודה לכם, תודה רבה." בדרך חזרה מהשבעה אמר אחד החיילים הבוגרים לחבר שלו: "אתה מבין – אנחנו נתנו לו כוח – אנחנו, מִבֵּין כולם, אנחנו נתנו לו כוח!"

כמחנכים עלינו להכיר בהזדמנות הכמעט חד-פעמית שלנו לסייע לחניכים שלנו לצאת מהמקום המקבל ולעבור למקום שנותן, ובכך להיות שותפים לגיבוש הזהות והתפיסה העצמית שאומרת: אנחנו לא תחתית שרשרת המזון של החברה הישראלית. אנחנו שייכים לאלה שמשנים את המציאות ותורמים לחברה.

שייכות לקהילה מתקנת עולם

הבחירה של סוג הפעילות והמפגש צריכה לבוא מתוך מחשבה והתאמה לחניכים ולמחנכים. לדוגמה, נתינה בקרב אוכלוסיות מאותגרות בעלי נכויות קשות עלולה לייצר רתיעה. מחנכים שבחייהם הפרטיים היו בשלב הסיעוד של הוריהם, התקשו להגיע עם חניכים לפעילות במקומות מסוימים. חשוב להיות מודעים לזה בשלב בחירת הפעילות. עם זאת, מחנכים רבים בוחרים דווקא במגע האנושי המרגש עם האוכלוסיות האלו לאחר שהבינו את ההשפעה הרבה של חוויה זו על החניכים. חניכים

רבים חשפו את הפן הרגיש והמתחשב שלהם בזכות המפגש עם בעלי מוגבלויות קשות. יהיו חניכים שיעדיפו פעילות של חלוקת מזון למשל שאינה מחייבת מפגש אנושי, אך אותה פעילות ממש אצל חניך אחר עלולה לעורר מבוכה ולהזכיר לו חוויית חוסר או נזקקות. אנחנו מצדנו נשאף לאפשר לכל חניך מפגשים אנושיים מדודים, כי גם מהמבוכה הזו צומחים. מעניינת במיוחד הדוגמה הבאה, ובה גם כאשר בזמן אמת החניך התנגד לסוג התיקון, לימים התברר שהוא הושפע ממנו במיוחד.

נהגנו לארח נכים וילדים עם מוגבלויות בכריכה ובכפר הנוער. אחד התלמידים הביע מחאה – הוא נגעל מהילדים ששחו בכריכה וריירו תוך כדי כך, ואמר שזה המקום שלנו ושלא צריך לארח אותם. בזמנו, התגובה שלנו היתה מורכבת. מצד אחד, בירכנו על כך שהנער מרגיש שייכות כזאת למקום וביטחון לבטא בכנות את תחושתו. מצד אחר, דבקנו ברצון לחנך את התלמידים להגביר את הטוב סביבם, להעמיק את הערכים, לתרום ולהרגיש שיש להם מה לתת. הנער קיבל הזדמנות להביע את מחאתו, אך הובהר לו שלמרות שמכבדים אותו, הבחירה שלנו במהותה מצפה ממנו להתמודד עם הקושי, ואנו נמשיך לארח את אותם נערים. כעבור שנים הגיע אותו נער כבוגר עם ילדיו להראות להם את המקום שבו התחנך. הוא פגש את מנהל הכפר ואמר בהתרגשות לילדיו: "אתם יודעים מה אנחנו עשינו כאן? לא רק התעסקנו בפלאפונים ובמחשב כמוכם. היינו מביאים לכאן נכים ותלמידים בעלי צרכים מיוחדים, להיות איתנו בכריכה ובחדר האוכל..." בסופו של דבר דווקא הדבר שהתנגד לו מכול הפך לחלק משמעותי בזהותו, בתחושת השייכות שלו ובזיכרון הקולקטיבי שהוא נושא ושחשוב לו להעביר לילדיו – הוא מרגיש חלק מחברה מתקנת עולם.

צוות חינוכי שואל את עצמו פעמים רבות, כיצד להפוך את עצם התיקון למשמעותי ולרצוי, וכיצד להגיב להתנגדויות? הניסיון מעיד שהחניכים מתרגשים ושמחים לעסוק בתיקון עולם. ולאחר שהתנסו בזה, הם נרתמים לכך שוב בשמחה רבה יותר מאשר לפעילויות בלתי פורמליות אחרות. ברגע שהחניכים מחוברים לתיקון עולם באופן אקטיבי כיוזמים, בוחרים ופעילים, הדבר הופך לזירה שלהם, והם מחוברים אליה בקשרים עמוקים של שייכות, אחריות ומשמעות. במקרים רבים משמעת מובילה למשמעות, כלומר עלינו מוטלת האחריות לייצר את המבנה הראוי לפעולת התיקון ולחייב את החניכים לקיימה, ואז מתוך שלא לשמה מתחיל תהליך לשמה.

אנו רותמים לצורך כך את המבנים הארגוניים והתקנוניים ומייצרים את המסגרת ואת החובה לעסוק בדבר משמעותי. עצם העיסוק שמאפשר בחירה, יוזמה והובלה בתחום של תרומה וערכים, מוביל לתחושת משמעות עמוקה. מעגלי התיקון נטועים עמוק במבנים הארגוניים של קהילת החינוך ובכך משפיעים על מהותה ועל ערכיה. כאשר בלוח הזמנים ובפרישה השנתית מופיע תיקון עולם ברמות שכבתיות, כיתתיות וכלל בית ספריות־קהילתיות, הדבר משפיע על השיח, על תהליך ההערכה, על האופן שבו קהילת החינוך וחבריה נתפסים בשכונה ובסביבה שהיא פועלת ועל ערכי הקהילה כולה.

יום תיקון עולם

שגרת החיים עמוסה. צריך לפנות זמן מיוחד לדברים החשובים בעינינו. כשם שקשר עם הורים צריך להתקיים דרך שגרה ובכל זאת מייצרים יום שיא דוגמת אספת הורים או יום קשר משפחתי, כך נכון להקדיש יום מיוחד בלוח השנה לטובת תיקון עולם קהילתי. יום שבו כל צוות הקהילה, כל חברי הכפר השלם וצורים את השגרה לטובת

נתינה. בדרך כלל פעילות שוטפת של תיקון עולם חסרה את אלמנט הבחירה, מפני שכל קבוצה יוצאת עם מחנך/מדריך משלה במועד מתואם למקום נתון. ביום הזה נשתדל לייצר קבוצות של נתינה על פי בחירה, ובכל קבוצה יהיו אנשי משק, מחנכים, חניכים ולפעמים בוגרים.

לקראת פסח 2008 ערכנו יום כזה, ובשתיים מתוך הקבוצות הרבות שיצאו מהכפר התרחש משהו מיוחד ומפתיע:

קבוצה גדולה של אנשי צוות וחניכים הכינו חבילות מזון לליל הסדר במרכז חסד ביקנעם. הם יצרו שרשרת אנושית שבה כל אחד מכניס לארגז מוצר מסוים, ובסוף המסלול סוגרים את הארגז. במצרכים היו בקבוקי יין, ויצא אחמד ועזאת – חברי צוות המטבח – התמקמו אקראית בנקודה שמוסיפה את היין לארגז. כשהתבהר המצב, השתררה מבוכה קלה. אחמד היה הראשון להפר אותה ושאל אם זה בסדר שהם יכניסו את היין לארגזים? לשאלת אחד התלמידים, "מה לא בסדר בזה?" אחמד ענה: "כי יש דתיים שלא שותים יין אם מישוהו לא יהודי נגע בו." התלמיד לא הכיר את ההלכה הזו, וזו היתה הזדמנות מאתגרת ללמוד אותה. המורה לתושב"ע שהיה שם אמר שאין בעיה, אך שאל את אחמד אם מבחינתו זה בסדר. הרי הוא מוסלמי מאמין ושומר שלא להתקרב ליין. אחמד אמר שהבקבוק סגור, אז מבחינתו זה בסדר.

קבוצה אחרת יצאה באותו יום, ביוזמה של מדריכה וכמה חניכים, לשיבת מרכז הרב ללמוד תורה כ"תיקון עולם". היה זה חודש לאחר הפיגוע שבו נרצחו שמונה תלמידי הישיבה. החניכים ואנשי הצוות הגיעו לשיבה ולמדו תורה שלוש שעות. המדריכה היוזמת התרגשה ואמרה שחשוב מאוד בעיניה שיש חניכים שעבורם לימוד תורה הוא תיקון עולם. דימה שנכלל בקבוצה אמר לה: "מה הקשר בין לימוד תורה לתיקון עולם?"

אני בכלל אתיאיסט, ולא מאמין שללמוד תורה זה תיקון עולם. באתי לפה בגלל שהנערים נרצחו. מבחינתי תיקון עולם זה להמשיך את מה שהנערים עשו ונפסק בגלל הטרוריסט. צריך להמשיך לחיות במקום שניסו לעצור את זה.”

בין יום תיקון עולם ליום המעשים הטובים

יום המעשים הטובים הולך ומבסס את מקומו בלוח השנה הישראלי. כל מפעל וחברה נחשבים יוצאים עם עובדיהם לאוכלוסייה מוחלשת ומרעיפים עליה מהטוב שביכולתם להעניק. יום תיקון עולם יכול להשתלב עם יום המעשים הטובים. אך לפני שמשלבים אותם, כדאי לשאול כמה שאלות באשר ליום הזה.

מעשים טובים – יום אחד או שגרת חיים?

מעצם ההגדרה של “יום המעשים הטובים” עולה שבשאר הימים נהיה משוחררים מכך. ברור שלא לזה התכוונו המשוררים, אך בהיעדר תיווך הולם, השפה מייצרת מציאות. לכן עלינו להתייחס ליום הזה כיום שיא של פעילות מתמשכת.

“המעשים הטובים” – עם מי הם באמת מיטיבים?

המעשה הטוב בא לענות על צורך של אדם אחר שבדרך כלל חסר. המקבל שמח שמחה בסיסית, והנותן מתמלא שמחה מסוג אחר, עמוקה

ומשמעותית – שמחה של נתינה. דווקא משום כך הוא עשוי להתמכר לחוויה העמוקה הזו ולפתח מנגנון לא מודע של מעשים טובים, שמשאיר את המוחלש חלש ומחזק את הנותנים.

איך מתחלפים בתפקידים?

כיצד עלינו, המחנכים, להגיב כאשר פונים אלינו חברות, פלוגות או מפעלים שרוצים לקיים בבית ספרנו את יום המעשים הטובים? לשפץ מועדון, כיתות או מגרש נוכל להסכים, אך חשוב שנקפיד לא להישאר כל הזמן בעמדה של הצד המקבל. עלינו למנף את הפנייה ליצירת הזדמנות חינוכית וערכית בעזרת העקרונות הבאים:

עושים טוב ביחד

טוב נעשה אם ננצל את התקציב וכוח העבודה לעזור עם התלמידים שלנו לגורם שלישי, מתוך רגישות כנה שתאפשר הדדיות בנתינה. מן הסתם נתקשה לוותר על שיפוץ ושיקום של המועדונים, הכיתות, והחצר בקהילת החינוך שלנו, ולכן כשנסכים להצעה חשוב לתרגל את החניכים בקבלה מכובדת שלא מקבעת אותם במקום הנזקק. זו ההזדמנות לשתף אותם בצורך של כל אדם לתת ולקבל. אנו נמצאים במעגל חברתי של עוזרים ונעזרים, ולטובת זאת עלינו להקפיד שהחניכים יהיו שותפים לכל שיפוץ, בנייה וצביעה של חלקים בבית הספר, כפר הנוער או חדרי המגורים, וכולם יעבדו כתף אל כתף עם אנשי יום המעשים הטובים.

הדדיות

החניכים – בשם בית הספר – יחזירו טוב לקבוצת המתנדבים במפעל או במשרדי החברה. יאפו עוגות, יכינו שתייה קלה

ויגיעו לרענן את העובדים במקומם באמצע יום עבודה, סתם כך באמצע החיים ולא כי זה יום המעשים הטובים. הרבה כוונות טובות מתורגמות למעשים טובים. עלינו כמחנכים להבין את האחריות המוטלת עלינו בשימוש הולם ביום המיוחד הזה. האם מעשים טובים מצמצמים פערים חברתיים, או מנציחים אותם? רק ה"איך" יכריע.

באחת מההילות החינוך קיבלו פנייה מחיילי צה"ל לערוך אצלם את יום המעשים הטובים. מנהל הקהילה חשב שלא נכון שחיילים יתנדבו בקהילה, כי זה עלול לחזק אצל החניכים את תחושת הנזקקות. חניכי הקהילה התנדבו באופן קבוע במרכז לקשישים תשושי נפש, ובמחשבה משותפת החליטו מנהל הקהילה ומפקד הפלוגה לארגן טיול לכותל לאותם קשישים, אשר חלקם היו ניצולי שואה ששהו במחלקה הסגורה בשער מנשה. חלקם לא יצאו מעולם משערי המוסד. בשל בעיות טכניות הנערים נסעו בהסעה נפרדת מהקשישים והמתונו להם עם החיילים ברחבת הכותל המערבי. האוטובוס המונגש נכנס לרחבת הכותל. הנערות, הנערים והחיילים ניגשו עם כיסאות הגלגלים לסייע לחוסים הנרגשים והמעט המומים. חשש ומבוכה ניכרו בפניהם של החניכים והחיילים, אך הנוכחות המשותפת הקלה את ההתמודדות. מנהל הקהילה סיפר בדמעות שכשהגיעו לכותל, התקימה קריאה בתורה באחד המניינים, והיה חסר להם כהן. הגבאי המזדמן קרא בקול: "יש כהן?" חברי הקבוצה חלפו על פניו במחשבה שהקריאה הזו אינה רלוונטית אליהם. לפתע אחד מניצולי השואה שמאושפז כבר שנים במחלקה הסגורה, מנותק מהסביבה ולא מדבר, הרים את ידו באופן טבעי ואמר, "אני כהן." אנשי הצוות הטיפולי הביטו בהשתוממות, "אתה כהן?" הוא ביקש מהחניך שיוביל אותו לבימה שבה קראו בתורה. הוא נשק לספר התורה והחל לומר את ברכות התורה בעל

פה, לאחר מכן נשא ידיו אל מול החניכים והחיילים וכירכם בברכת
הכהנים: "יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, יישא ה' פניו
אליך וישם לך שלום."

עבור החניכים זו היתה חוויה חזקה ומשמעותית כל כך גם ללא תיווך
חינוכי. על אחת כמה וכמה כשהמחנך שיקף את גודל הדבר ואת גודל
הזכות וההזדמנות. אותו אדם נזכר בילדותו, נזכר בהיותו כהן. אדם
שהיה ילד בתקופת השואה, וככל הנראה זכה לראשונה לעלות לתורה
במדינת היהודים, בכותל המערבי, בזכות הפעולה שהם לקחו בה חלק.
גם כאן יש חוזקות וחוויות הצלחה שמעמיקות את תחושת הקהילה
ואת תיקון הלב של האדם הפרטי, וחשוב מאוד לתווך אותן לחניכים.
מה שחזק במיוחד בסיפור הזה הוא שהמתפללים חסרו את אותו הכהן,
הקהילה היתה צריכה אותו ואת ברכתו. כך זכו החניכים והצוות לנתינה
ברמה הגבוהה והראויה שבה מעבר לזכות לתת למישהו, אותו מקבל
נותן בחזרה.

דילמות סביב תיקון עולם

היציאה מעצמי אל עבר האחר היא תחנה הכרחית בחיפוש אחר
המשמעות שעליה דיברנו במרכיב השמים. התקדמות ביכולת השיפוט
המוסרי מחייבת תרגול של מתבגרים בדילמות ערכיות. ככל שנהיה
עסוקים במחשבה, בדיון ובהכרעה, נשכלל את יכולת השיפוט ונתרגל
את עצמנו בהכרעות ערכיות. לכן גם סביב העיסוק בתיקון עולם עלינו
לשאול שאלות ולעסוק בדילמות.

נתינה מושכלת

לעתים האדם רוצה מאוד לעזור, אך הצד השני משדר שאיננו מעוניין ומעדיף להתמודד לבד. איך נדע מתי נכון להעניק ומתי ראוי לסגת? איך לא להפוך את השיקול הזה – שאולי האחר לא באמת רוצה עזרה – לתירוץ שמאפשר לנו להישאר במקום הנוח? עלינו לחשוב על רגעים שבהם אנחנו נזקקנו לאחר, להתחבר לחוויית ההזדקקות היא, ומתוך הרגישות הזו לצאת לעזור. עלינו להשתדל שהנתינה שלנו תהיה מהמקום הצודק שמודע למציאות של "חלש מזדמן" – אין אדם שהוא חלש תמיד, ואין אדם שלעולם אינו חלש. בעבר אני קיבלתי, וכעת זכותי לתת. עכשיו תורך לקבל, ותעביר את זה הלאה כשתוכל.

שולי, מחנכת בבית ספר טכנולוגי, השתתפה בפורום מקצועי של "דרך-כפר" לרכזי תיקון עולם ומעורבות חברתית. כמו כל מפגש, גם זה החל בלמידת עמיתים משותפת. נחשפנו לקביעה ההלכתית של רבי יוסף קארו: "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב לתת צדקה." ניסינו להבין מדוע. המשכנו לדבר על נתינה מכבדת – כיצד נותנים ומצליחים לשמור על כבודו של המקבל. אמרנו שלפעמים היכולת לקבל עזרה מעידה על עוצמה. עיניה של שולי ברקו לשמע המשפט הזה. ראיתי שהיא מתלבטת אם לומר משהו. ביקשנו מאנשי הצוות לשתף בחוויה אישית של צורך או של קבלה. שולי ביקשה את רשות הדיבור וסיפרה שלפני שש שנים היא ומשפחתה נקלעו למצב כלכלי קשה מאוד. היא עבדה כמורה, אך ההכנסות לא הספיקו לצרכים הבסיסיים. לאחר לבטים קשים היא אזרה כוח ופנתה לעמותת חסד בבקשה לסיוע במזון. עיניה דמעו עת שיתפה בקושי שלה לספק לבנותיה צרכים בסיסיים ובהתלבטות כיצד להסביר להן מאין החבילה. היא סיפרה

שמחבילות המזון שקיבלו הם היו מכינים יחד עם הבנות חבילה קטנה יותר ומעבירים אותה הלאה. שש שנים לאחר מכן המצב של שולי ומשפחתה השתפר מאוד, ומבחינתה זה אך טבעי שכעת היא מרכזת את פעילות הנתינה והמעורבות החברתית בבית הספר. היכולת של שולי לשתף עמיתים בסיפור הזה העידה על חוסן אישי, עוררה את המחשבה שבאיזושהו מקום כולנו "חלשים מזדמנים", חניכים ומחנכים. לסיום שולי אמרה: "מה ששמר על הכבוד שלנו היה הדיסקרטיות והעובדה שגם במצב הקשה שלנו נִתְנוּ מהמעט שקיבלנו, בצנעה ובצניעות. לכן זה חשוב כל כך שנאפשר לחניכים שלנו לתת ושנעשה את זה איתם בדרך מכבדת."

אלף מטבעות לאדם אחד או אלף מטבעות לאלף אנשים?

לכאורה שאלה פילוסופית, אך יש לה השלכות עקרוניות: האם לתת לאדם אחד סכום כסף גדול שיוכל לשנות את חייו באופן משמעותי? או לתת להרבה אנשים סכום קטן? במישור האישי אני נוטה לומר שעדיף לסייע לאדם אחד סיוע משמעותי מאשר לתת תרומה סמלית להרבה אנשים. אך כמחנך אני חושב, בעקבות הרמב"ם, שנכון לתרגל את החניכים באלף פעולות של נתינה מועטה ולא בנתינת שיא אחת גדולה ומשנה מציאות. חשיבה זו מבוססת על ההכרה, שיציאתו של האדם־המקבל ממעגל העוני והמצוקה לא באמת תלויה בו. אין לנו יכולת לשנות את מצבו מהקצה אל הקצה. אך מה שכן תלוי בו הוא איזה אדם אהיה, ולכן מספר הפעולות שאעשה על מנת לעצב את זהותי כאדם נותן חשובות מן הסכום שאתן. זהו תיקון עולם שמשרת את תיקון הלב, כלומר התרגול של מעשה הנתינה הופך אותנו לאנשים יותר טובים.

"עניי עירך קודמים?"

בכל פעם שמתרחש אירוע קשה בעולם, אסון טבע או מלחמה, עולה שאלה בהקשר החינוכי: מה אנחנו מתכוונים ויכולים לעשות למען האנשים שבמצוקה? בדרך כלל עולה מיד טענת נגד, "עניי עירך קודמים" – בואו נטפל ראשית במצוקה המקומית, ואחר כך נתפנה לעזור לרחוקים. כך קרה ברעש האדמה בהאיטי, ברעידת האדמה בטורקיה, ובימים אלו בקרבות העקובים מדם בסוריה.

השאלה יכולה להישאל ביחס למושג עצמו – "תיקון עולם" – מדוע יש בו צורך בכלל? הבה נישאר בתיקון האדם. הרי בכל פעילות נתינה עם חניכים אפשר להעלות את שאלת "עניי עירך" ביחס לצרכים שלהם עצמם – לפני שנלך לשפץ בתים של קשישים, בואו נשפץ חדרי מדרגות בבנייני מגורים של חניכים.

כאן יש לשאול, אילו מהמעשים שלנו ישרתו את המטרה החינוכית שלנו? אם החניכים עצמם יהפכו למושא תיקון העולם, אנו עשויים לקבע אותם בתודעה של "מסכנים" או חלילה "פרזיטים". "מסכן" מקבל בהכנעה ולעתים בבושה ואינו מאמין שביכולתו לצאת מהמצב שלו. "פרזיט" מקבל ללא בושה ואולי אף תובע, וכבר אין לו עניין לצאת ממצבו. אנו מייעדים את חניכינו לשבור את תקרת הזכוכית ההולכת ומתהדקת בסמוך לראשם. פרזיטים ומסכנים לא מסוגלים לשבור את תקרת הזכוכית. רק מי שיכול לראות את הזולת, להסתכל רחוק יותר ולעשות למען הכלל, יהיה מסוגל גם להגיע גבוה יותר ולפרוץ את תקרת הזכוכית ממקום מבוסס, חיוני וחיובי.

נכון שיש הבדל רב בין סיוע בתוך החברה הישראלית לבין סיוע לעם זר, וזה עשוי להיות ההבדל שמצמיח. כל נתינה בתוך המשפחה עלולה שלא באמת לראות את האחר אלא את עצמי. ככל שארחיק את הנתינה ואשכלל אצל חניכי את היכולת לראות את האחר הרחוק

במצוקתו ולעשות מעשה, אגביר באופן משמעותי את יכולתו לחזור לשכונה ולהבחין בדברים שלא ראה קודם, להבחין בעניי עירו ולהשתדל גם עבורם.

אסונות טבע, לצערנו הרב, הם חלק משגרת החיים מאז ומעולם. האסון הנורא שפקד את האיטי וגבה מחיר יקר של חי רבים יכול להישאר ברקע העשייה החינוכית, שהרי הוא איננו חלק מתוכנית החינוך הלא פורמלי ובוודאי שלא חלק מתוכנית הלימודים. אפשר היה להקדיש לו שעת מחנך אחת ולחזור לשגרה. אך מתוך מחויבות למצות כל הזדמנות למצוא משמעות, בחרנו לקיים כינוס של הקהילה להגברת המודעות לאירוע ולשאת תפילה לשלום הנעדרים ובעיקר הילדים. במהלך הכינוס ביקש מנהל הכפר ממנהיגות הנוער (מועצת תלמידים) לעבור בין הקבוצות ולגבש רעיונות, כיצד יוכלו חניכי הכפר לסייע לילדים שנפגעו באסון. המנהיגות התכנסה והחליטה לאסוף 5 ₪ מכל חניך. לצורך כך פנו חבריה לקבל אישור מהנהלת הכפר והופתעו מאוד כשלא זכו לו. 5 ₪ הם לכאורה מעט כסף, אך לא כל מעשה חסד מסתכם במתן כסף. אנו נרצה מעורבות במקרים נוספים, וזה לא יהיה הוגן לגבות כסף מכולם שוב ושוב, הרי לכל אחד מצב כלכלי שונה. מנהיגות הנוער נפגשה שוב עם נציגות מהצוות, ואז עלה הרעיון לפנות לאבי – מנהל המטבח וחדר האוכל – ולשאול כמה כסף מוציאים בחודש על קניית קרואסונים. אבי הציג בפניהם את החשבונית על סך 6400 ₪. חניכי מועצת התלמידים החליטו לוותר על קרואסונים במשך חודש שלם ולשלוח את הסכום הזה לנפגעי האסון. הנהלת הכפר בירכה על היוזמה, אך דרשה שכל החניכים יחתמו על מסמך שייכתב בו במפורש שהם מוותרים על הקרואסונים לטובת הילדים שנפגעו באסון בהאיטי. מנהיגות החניכים טענה שזה מיותר ושיש בסמכותה לקבל החלטה כזו. אך גם חבריה השתכנעו שחתימה על מסמך כזה תייצר אצל כל

אחד מהחניכים חוויה של שותפות במעשה החסד ושייכות לקהילה מתקנת עולם. לאחר שכל חניכי הכפר חתמו על המסמך נשלח צ'ק בסך 6,400 ש"ח מחניכי הכפר לנפגעי האסון בהאיטי.

תיקון עולם כתהליך חינוכי

ככלל, האפקט המשמעותי בחוויה האישית של החניכים השותפים בתיקון עולם תלוי במעשה הנתינה עצמו, אך לא פחות מכך בהכנה ובתיווך המשמעותי של המחנכים. תהליך ההכנה והסיכום עושה את הפעילות של תיקון עולם למורכבת, ובכל זאת תמיד צריך לסמן את היעד האופטימלי כדי שנשיג את הריאלי ולא פחות מכך.

לפני היציאה לתיקון עולם עלינו להעמיק את הידע והחיבור שלנו ושל החניכים לגבי הנושא הנבחר גם כהכנה לפעילות וגם כהזדמנות "לטעת את העולם באדם" ולהרחיב את ידיעותיהם. נתאר את המקום שאנו הולכים אליו, מהן המשימות והתפקידים שלנו, ואיך הכוח של כל אחד ואחת יבוא לידי ביטוי. כמו כן יסייע לחניכים אם נעלה את החששות שלהם לקראת הפעילות, את הקשיים שעלולים להתעורר, ונתרגל "מקרים ותגובות". על פי רוב המפגש דורש הכנה מקדימה וליזוי לכל אורך הדרך. החשיבות של הכנה זו הוכיחה את עצמה למשל בפעילות שלנו במרכז סיעודי:

קבוצת בנות, חלקן יוצאות אתיופיה, יצאו ל"תיקון עולם" בבית אבות. במסגרת ההכנה עסקנו בשאלות מקדימות שהטרידו אותן. בהתחלה דיברנו על הרתיעה ממבוגרים, על המעבר לבית אבות. אחר כך דיברנו

על אפשרויות של הערות סקסיסטיות לא מכובדות ואיך להגיב אליהן ועשינו סימולציות מסוג: "מה תעשי אם תיגשי למישהו והוא יגיד לך 'כושית' או 'אל תיגעו בי'?" העלינו תגובות ותחושות אפשריות שעלולות להתעורר. לאור זה שמדובר באנשים מבוגרים שלא שולטים כרגע בעצמם ואין להם עכבות, שאלנו מי חזק יותר בסיטואציה כזו? כיצד עלינו להגיב או להרגיש? שאלות אלו עלו כחששות מצד הנערות. בזמן אמת, במהלך ההתנדבות, אכן אחד הקשישים צעק, "מה זה, הביאו לפה כושים?" אחת החניכות ענתה בתגובה: "סבא, אני מבינה אותך, אתה לא רגיל לזה, תרגיש טוב סבא."

כשם שההכנה למפגש הכרחית, חשוב לא פחות לקיים עיבוד – שיח פתוח על תחושות החניכים והצוות, שיתוף בחוויות משמעותיות, מה כל אחד למד מהפעילות על עצמו ועל חבריו, ואילו נקודות חוזק התגלו במהלכה. בהמשך נדאג לתיווך והנכחה – נזכיר את הפעילות בטקסים, במכתבים להורים ובלוחות קיר עם תמונות לצד ציטוט משמעותי של חניכים שמדברים על חוויית הנתינה. כך שגם מי שלא השתתף בה יוכל להרגיש חלק מקהילה שעושה מעשים טובים.

כאמור, תיקון עולם מעמיק את הקשרי המשמעות על ידי טיפוח תחושות האחריות, השייכות והמעורבות של אדם בחברה ובסביבה. השייכות לקהילה מתקנת עולם מייצרת תחושת משמעות עמוקה שנשארת לאורך שנים.

לטעת את העולם באדם

חלק משמעותי נוסף בתהליך החינוכי המתמשך של תיקון העולם הוא עצם המפגש עם האחר והרחבת הידע והאופקים של המתבגרים.

המתבגרים נעים בין סקרנות טבעית בריאה לבין אטימות, אדישות וחוסר עניין. אפשר לומר שככל שהזיכרון הדיגיטלי בטלפון החכם גדל, כך הזיכרון שבמוח האנושי מצטמצם. אנו נקלעים למציאות של בורות שכן כל ידע נדרש נגיש בלחיצת מקש. אך גם במציאות הזו ברור שידע הוא כוח, ולידע כללי תפקיד משמעותי בתפיסה העצמית של המתבגר. עלינו לעורר אפוא את הסקרנות בכל דרך אפשרית ולנסות להרחיב את האופקים בדרכים יצירתיות. יציאות לתיקון עולם הן הזדמנות להעשיר את עולמם של המתבגרים ולאפשר לנו לטעת בהם את העולם. איננו פרודות אקראיות במרחב האנושי – אנחנו חלק מעולם גדול, וככל שנדע עליו יותר ונכיר יותר עובדות ומושגים, נוכל להגדיל עד מאוד את מה שהעולם יכול להציע לנו.

לקראת יציאה לתיקון עולם בבית חולים אירגנו פעילות הכנה להיכרות עם שמות המחלקות וההתמחויות בכל מחלקה. לצד הנתניה ועידוד הילדות והילדים המאושפזים, קיבלו הנערות והנערים דף שאלות מסוג: מה זו מחלקה אונקולוגית? במה היא מטפלת? מה זה נירולוגיה? מה ההבדל בין נירולוגיה לאורולוגיה?

ביציאה לקטיף ב"לקט ישראל" (קטיף פירות וירקות עבור משפחות נזקקות) הרחבנו את עולם המושגים החקלאי, ועל הדרך ביררנו מהם ירקות שורש ומה ההבדל בין חקלאות בעל לחקלאות שלחין. זו היתה הזדמנות נפלאה לחניכים שהיו חקלאים בעברם להפגין את הידע ולשתף את כולם בשיטות גידול שהיו נהוגות בארצות המוצא שלהם. שוחחנו על האחריות של המדינה אל מול האחריות של העמותות, והאם הסיוע מצד העמותות הוא רק טוב, או שמא הוא גורם למדינה ולמוסדותיה להסיר אחריות בידיעה שיש מי שדואג לתיקון.

ביציאה לפעילות עם קשישים למדנו על סוגיית הקשישים בחברה הישראלית, ושאלנו מה הסיכוי שנפגוש בבתי אבות קשישים מחברות שמרניות. היציאה לבתי אבות איפשרה לנו להכין את החניכים למפגשים מורכבים בחברה הישראלית עם האחר ועם העולם, כולל מפגש עם תחומי תוכן, שפה ותרבויות שונות.

"לטעת את העולם" באירועים מזדמנים

בתקופת המונדיאל, הרבה מתבגרים כמו גם הורים ומחנכים שותפים בצפייה ובחוויה הבינלאומית. כשהמונדיאל מתארח בצד הכדור שלנו, חניכים מברזים משיעורים כדי לראות משחקים; וכשהוא בצד הכדור השני, הם מגיעים לשיעורים ישנוניים לגמרי עקב צפייה בשעות הלילה. כמי שמתעניין בתחום, אני לגמרי מבין אותם. בילדותנו קיבלנו מהבנקים מתנה של משחק לוח, אשר בצד העליון רואים דגל ומתחתיו חלונית, שכאשר מזיזים אותה מגלים של איזו מדינה הדגל ומהי בירתה. אין כמו המונדיאל להעשיר את עולם המושגים של הנערים ביבשות, ארצות, דגלים וערי בירה. את אותו רעיון אפשר לממש עם האירוויזיון, האולימפיאדה או כל אירוע בינלאומי אחר.

"לטעת את העולם ב"ארץ"

קירות הכיתה והמסדרונות הם המדיה ההולמת ליצירת סביבה שמעוררת סקרנות ומרחיבה את אופקי המתבגרים. מפת ישראל ומפת העולם עשויות להיות תמונת רקע בלבד, אך אם המורה יבקש מכל נער או נערה להראות לו במפה עיר או מדינה שמוזכרות בחדשות, הן יהיו שותפות לנטיעת העולם באדם. הדברים נכונים גם לגבי חדרי הילדים בבית. מפות של הארץ והעולם עשויות להצמיח ילדים סקרנים יותר. באחת הקהילות תלו במסדרון את מפת העולם, ואנשי צוות וחניכים סימנו בסיכה וחוט מהיכן הגיעו לישראל. הצוות אימץ את הרעיון הזה בעקבות סיור בתערוכת מסעות שהוצגה במוזיאון. המפה המסומנת יצרה הזדמנויות לשיחות מרתקות.

מחנך יצירתי יצר פינה קבועה בלוח קיר בשם "הידעת?" ותלה בה עובדות מעניינות ומפתיעות על מציאות החיים – פיסות מידע שמגרות את הסקרנות ומצמיחות אנשים ששואלים ויודעים היכן לחפש את התשובות.

בין תיקון הלב לתיקון עולם בליל הסדר

כל שנה לקראת חופשת הפסח עולה השאלה – "איפה עושים את הסדר"? החגים והמפגשים המשפחתיים טומנים בחובם רשת ביטחון רגשית וחברתית. לא בכדי יש המכנים אותם הימים הסודיים של הלב. ילד, נער ומתבגר שמסב לשולחן חג מלא משפחה וחברים מפנים מבלי משים שזוהי רשת הביטחון שלו. אלו כפי הנראה מי שיהיו לצדו ברגעי שמחה וגם ברגעי משבר. לחניכים חסרי עורף משפחתי, חגים עשויים להיות הימים הגלויים של הכאב. כמעט תמיד אפשר למצוא משפחה מארחת, לנסוע לחברים או להישאר ב"פנימייה", אך זה בעיקר מדגיש את ההיעדר. לצד הקושי ישנו גם העניין החברתי, כיצד אני נתפס בעיני החבר'ה. מחנכים בכפרי נוער ובפנימיות מכירים חניכים שנשארים שבת בכפר, ובכל זאת אורזים תיק ועולים להסעה לרכבת עם כולם, אך בתחנה המרכזית מסתובבים וחוזרים עם התיק הארוז לכפר.

זכורה לי מריבה בין שתי חניכות ילדות אוקראינה, האחת חניכת נעל"ה (נוער עולה ללא הורים) חסרת עורף משפחתי בארץ, השנייה חסרת עורף משפחתי בכלל. הסכסוך החל סביב תורנות בחדר אוכל בערב חג והידרדר לדיבור כואב ולא נעים. חניכת נעל"ה אמרה: "לא פלא שאת כזאת אגואיסטית. אין לך משפחה בעולם הזה בגלל זה את לא מתחשבת." החניכה השנייה לא נשארה חייבת וענתה מיד: "אמא שלי מתה. בגלל זה אני פה. זה עדיף מאשר אמא שזורקת את הילדה שלה לחיות בארץ אחרת ולא אכפת לה ממנה בכלל." שני משפטים קשים וכואבים שמשקפים מצב מורכב מאוד ובעיקר "לא הוגן", של מה שעורב חג ללא משפחה עשוי להציף.

השקענו הרכה זמן ומחשבה ביצירת אווירה של שבת וחג: בעיצוב חדר האוכל, באוכל מבושל ביתי מסורתי, בצורת הישיבה בשולחנות מרובעים ועגולים, מעין משפחתיים, שמחליפים את הטורים הארוכים המוסדיים, בשיחות ובאירוח של בוגרים ואנשים מעניינים. כל אלה בהחלט השפיעו על אוירת החג, אך היתה תחושה שמהו בכל זאת חסר. אף שההכנות האלה בהחלט מנעימות את השהות למי ש"נתקע" ואין לו איפה לעשות את החג, הוא עדיין יסב לשולחן החג בתחושה הזו, ובמקרה הטוב יתנחם מעט ויעריך את ההשקעה של הצוות בפרטים, אם יבחין בהם.

השינוי המשמעותי באווירת ימי החג והחופשה עבור הצוות והחניכים חל כשהתחלנו לארח משפחות נפגעי טרור או קשישים בודדים. הצלחנו לייצר אווירה כזו, שהחניכים נשארו איתנו בחג לא מפני שלא היה להם לאן ללכת, אלא מפני שנזקקו להם שיארחו אנשים בודדים או משפחות שיקריהם נרצחו.

וכך, לקראת חופשת הפסח ידענו להציג בפני כל חניכי הכפר את הקשיים של הבודדים ושל משפחות נפגעי טרור שהכיסא של יקיריהם ריק בשולחן החג, ואנו רוצים להקל עליהם ולהנעים את חגם. פנינו לחניכים שרוצים להתנדב ולהיכלל בצוות האירוח. מנגד, בשיחה עם משפחות נפגעי טרור שהזמנו לערב החג ביקשנו שיצטרפו אלינו כדי להיות שותפים ביצירתה של אווירת חג משפחתית על מנת להקל על חניכים חסרי עורף משפחתי. כך יצא שבלייל הסדר הסבו כולם כבני חורין, משפחות נפגעי טרור לצד חניכים חסרי עורף משפחתי שהחלו לפתח חוסן רגשי בתחושה של נתינה, אחריות חברתית ושייכות לקהילה מתקנת עולם.

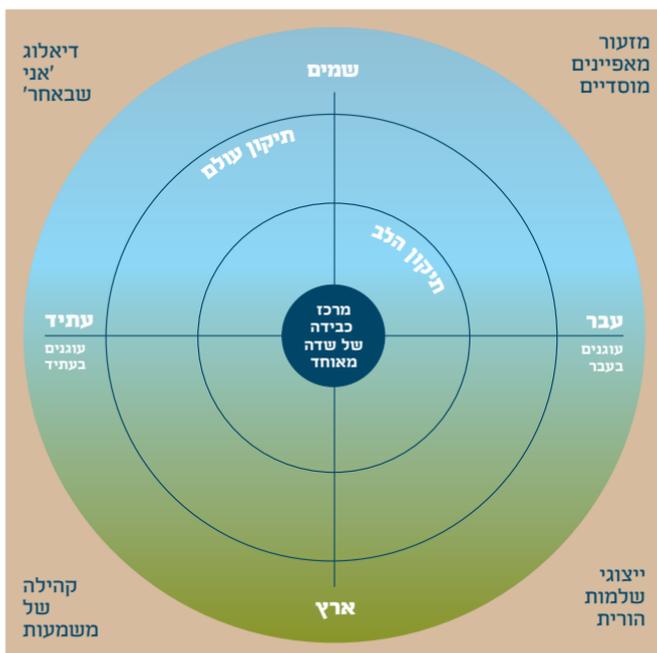

התנועה המעגלית שבין תיקון הלב לתיקון עולם היא שמניעה את האדם ומסמלת את ההתקדמות האינ־סופית שבמהות החיים – עבודת ההתקנה העצמית והחברתית, החתירה המתמדת לעולם טוב יותר, לחברה מתוקנת ולחיים שיש בהם צמיחה ומשמעות. המעגל הוא אינסופי, הוליסטי ומחזורי, ובמהלך החיים ובתהליך הצמיחה הוא מסמן התקדמות ספיראלית.

היחסים בין שני המעגלים הדדיים – היחיד משפיע על חברת היחידים והעולם כולו, ממש כשם שהחברה הכללית והעולם משפיעים על הלב. דרך התיקון מצמיחה ב־זמנית אדם ועולם. בכוחם של מעגלי התיקון להניע את התפיסה החינוכית כולה. רכיבי התפיסה השונים הם כוחות עצומים שפועלים בחיי אדם ובמרחב החינוכי, ומעגלי התיקון מסייעים להניע ולהזרים את הכוחות הללו. החתירה המתמדת לתיקון ולצמיחה מאפשרת לרכיבים כולם לצאת אל הפועל במלוא עוצמתם.

אל מול השאלה כיצד לשבור את מעגל המצוקה בחברה הישראלית, אנו יודעים לומר שמאמץ מקביל של תיקון הלב המחזק את החוסן הרגשי של האדם, לצד תיקון עולם שבו הוא רואה את האחר ומסייע לו, יש בו הכוח לשבור את המעגל. הוא מאפשר גם למי שגדלו במציאות של הישרדות, שבה לגיטימי לנצל את האחר לתועלתו האישית, לעבור למציאות של מנהיגות המסוגלת לזהות את הצרכים של האחר, לתת לו וגם לדעת לקבל ולהשפיע.

דרוש כפר שלם לגדל ילד

עקרונות הליבה של תיקון עולם

"עולם מתקן אדם מתקן עולם"

תיקון עולם

תיקון עולם מבטא מחויבות לאורח חיים של נתינה ותודעת אחריות לסביבה. הנתינה האקטיבית והמאמץ של היחיד לחרוג מעולמו שלו ולהיטיב עם אחרים, חיוניים לצמיחתו של אדם שלם. על המחנכים לייצר הזדמנויות שבהן החניך עובר מתודעה של שורד לתודעה של מנהיג: השורד הוא אדם שלוקח על מנת להתקיים, בעוד המנהיג נותן ומקבל על מנת להתקיים ולקיים. הרחבת הידע והאופקים של המתבגרים לצד חוויות מעשיות של משמעות באמצעות הנתינה לאִחֵר יאפשרו שבירה של מעגל המצוקה במישור החברה הישראלית ושבירתה של תקרת הזכוכית במישור האישי.

נתינה, מחויבות ואחריות: חינוך לתחושת אחריות,

למעורבות ולנתינה ברמת הפרט ובקבוצות.

תודעה קהילתית של "תיקון עולם": "קהילה של משמעות"

שמחויבת לאכפתיות ולהעצמת הטוב בסביבתה הקרובה ובמעגלים מתרחבים.

"לטעת את העולם באדם": הרחבת אופקים, נטיעת סקרנות

וידע בדרך החוץ־חברות ויבשות.

